

Jiří Wonka s bratrem Pavlem, označovaným za posledního politického vězně
v Československu, který zemřel ve vězení, 1987 (foto: Přemysl Fialka)



Špatné skutky mají být trestány rychle

Rozhovor s advokátem obětí totalit Lubomírem Müllerem

LUDEK NAVARA

Právník Lubomír Müller se dlouhodobě zaměřuje na zastupování obětí totality, jejich pozůstalých a příbuzných. Ujal se třeba případu vdovy po letci RAF Josefu Bryksovi, která se dlouho marně domáhala odškodného za manželovu smrt v komunistickém vězení. Ale pokoušel se také o obnovu procesu s Židem Leopoldem Hilsnerem, odsouzeným za údajnou rituální vraždu, který časově spadá do období rakousko-uherské monarchie. Jednoduše proto, že tehdejší verdikt považuje za nespravedlivý. Ze stejného důvodu usiluje o to, aby byli potrestáni za zločiny u československé železné opony i prominenti bývalého režimu, nejen běžní vojáci.



Proč se věnujete případům, které často mají své kořeny hluboko v minulosti?

Protože pokud nejsou napraveny staré křivdy, je to živná půda pro křivdy nové.

Kolik nyní zastupujete klientů?

V rehabilitačním řízení něco přes šedesát, v trestním řízení sedm. Ten rozdíl spočívá v tom, že Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu vede trestní stíhání představitelů minulého režimu jen v případech, kdy došlo k usmrcení

nebo zranění poškozených po 23. březnu 1976, kdy pro Československo nabyl účinnosti Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (známý též jako Helsinská deklarace).

Je podle vás tato praxe správná?

Proč je policie řečneme zdrženlivá a nejde před zmíněné datum?

Domnívám se, že správná není, neboť stejné právo jako čl. 12 odst. 2 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech č. 120/1976 Sb. („Každý může svobodně opustit kteroukoli zemi, i svou vlastní.“) obsahuje

i čl. 13 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv. Ta se stala pro Československo závaznou od 10. prosince 1948, a jak objasnil český ústavní soud, perzekuce za činy, na které měl občan podle ní právo, byla nezákonná.¹

Co říkáte na to, že už se téměř jistě nepodaří potrestat za úmrtí na československé státní hranici ty nejvyšší představitele státu, strany i armády?

Ano, nejvyšší představitelé bývalého režimu (členové předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa, předsedové vlád, ministři vnitra apod.) trestnímu stíhání unikli. Nicméně v současnosti probíhá trestní stíhání dlouholetého významného funkcionáře Pohraniční stráže plukovníka Jana Muzikáře, a navíc Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu nevyklučuje, že trestní stíhání může být zahájeno ještě proti dalším osobám.

Ostatně ani u plukovníka Muzikáře není kvůli jeho vysokému věku jisté, že se stihne dotáhnout soud do konce...

Ať bude rozhodnutí soudu jakékoli, fakt, že řízení se dostalo až do fáze

¹ Viz nálezy ze dne 7. 10. 1998 sp. zn. II. ÚS 285/97 ve věci Ladislava Koreně, který byl v roce 1959 odsouzen za to, že pro své náboženské vyznání svědka Jehovova odmítl nastoupit vojenskou prezenční službu.

Lubomír Müller

Lubomír Müller se narodil v roce 1954 v Praze. Jeho otec byl autoklempíř a matka zlatnice. On sám vystudoval střední ekonomickou školu a v roce 1973 nastoupil na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. V roce 1975 byl ale zatčen a v následujícím roce odsouzen na půl roku za to, že vykonával duchovní činnost bez tzv. státního souhlasu. Ten ale jako svědek Jehovův nemohl v té době získat. Současně byl vyloučen z právnické fakulty. Poté se živil manuální prací, například v dolech nebo jako skladník, později jako ekonom. Právnickou fakultu dokončil až po roce 1989 a začal pracovat jako advokát.

Zastupuje často oběti totalitního režimu a klienty, kteří se soudí se státem. Dosáhl změny judikatury, když se mu v roce 1999 podařilo u českých soudů definitivně prosadit princip „ne dvakrát za totéž“. Což znamenalo uznání, že takzvaní odpírači vojenské služby z důvodů svědomí byli odsuzováni protiprávně, pokud je stát za jejich rozhodnutí nenarukovat do armády trestal opakovaně.

V konkrétních kauzách zastupoval lidi, kteří se domáhali rehabilitací či odškodnění za příkoří způsobená v době totality. Například dokázal získat odškodnění pro Trudie Bryksovou, vdovu po letci RAF Josefu Bryksovi, který byl ve zmanipulovaném procesu odsouzen a poslán do lágru v Jáchymově, kde v roce 1957 zemřel.

Jako první právník uspěl také se snahou zařadit rehabilitaci sedláků vyhnaných z domovů v padesátých letech. Domoci se spravedlnosti pomohl i východoněmeckým uprchlíkům, kteří byli zatčeni a vězněni v Československu po neúspěšném pokusu o útěk přes železnou oponu. Dosáhl zastavení stíhání bývalých premiérů Rudolfa Berana a Jana Syrového, kteří byli v roce 1947 odsouzeni ke 20 letům vězení za údajnou kolaboraci s nacisty.

Mezi jeho poslední případy patří kauza Waltra Wawry, syna rakouského rybáře, kterého v noci ze 3. na 4. srpna 1956 zastřelili českoslovenští pohraničníci a jehož smrt pak režim až do svého pádu tajil. Waltr Wawra byl v červenci letošního roku posmrtně rehabilitován.

Přibližně v šedesáti případech dokázal dosáhnout příznivého nálezu Ústavního soudu České republiky a asi u tří set případů dosáhl zrušení odsuzujícího rozsudku u Nejvyššího soudu České republiky cestou stížnosti pro porušení zákona.

hlavního líčení u soudu a bylo vyslechnuto pět svědků, je velmi cenný. Ukázalo se, že bývalí funkcionáři, kteří v tomto řízení vyjádřili svá stanoviska, odmítají uznat svoji spoluodpovědnost za smrt a zranění osob na hranicích. Z toho, že kvůli tomu mají nyní problémy, viní společenský vývoj po pádu komunistického režimu, nikoli svá pochybení. Pokání či uznání viny jsou jim cizí. A také se potvrdilo, že důkladná badatelská práce pomáhá i lidem, kteří se v případě neorientují, aby nevěřili každému slovu a dokázali se vyrovnat se zavádějící propagandou.

Mluvíte se svými klienty. Co tomu říká pozůstalí a příbuzní obětí?
Příliš spokojeni nejsou.

Jen pro srovnání: v Německu byli už v devadesátých letech za střelbu u Berlínské zdi potrestáni východoněmečtí vrcholní funkcionáři, a to včetně Egona Krenze, posledního generálního tajemníka Sjediněné socialistické strany Německa. Proč to tam bylo možné, a u nás ne?

To je otázka spíše pro Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu...

Jak jste zmínil, zabýváte se rehabilitacemi desítek nespravedlivě odsouzených. Proč jsou podle vás rehabilitace tak důležité?

V lékařském smyslu znamená rehabilitace navrácení porušené funkce. A to je určitě důležité, neboť člověk se uzdravuje. V právním smyslu rehabilitace znamená navrácení cti či bezúhonnosti, znovunabytí práv. Je to tedy zásadní morální satisfakce. Člověk už není považován za zločince, ale za plnohodnotného občana.

Po rehabilitaci může přijít žádost o odškodnění. Na jeho výši si ale mnozí stále stěžují. Oprávněně?

Odškodnění za nezákonné věznění se přiznává podle zákona č. 119/1990 Sb. částkami 83,33 Kč ušlého výdělku za den věznění a 20 Kč za den jako náhrada nákladů vazby. Tyto částky nebyly od roku 1990 valorizovány, a tak se odškodnění stává v očích všech poškozených – Čechů, Němců i ostatních – spíše výsměchem.

Když se bavíme o penězích: zastupoval jste disidenta Jiřího Wonku, který byl za minulého režimu pronásledován a jehož bratr zemřel ve vězení. Ústavní soud nedávno rozhodl, že se mu má dostat důstojného odškodnění. Nicméně Obvodní soud pro Prahu 2 mu přířkl přibližně 22 tisíc korun, což Jiřímu Wonkovi nepokryje ani náklady soudního řízení...

Odškodnění má být důstojné a přiměřené, a nikoli formalisticky správné, ale ve skutečnosti výsměšné. A to by mělo být precedentem i pro další obdobné případy.

Pomohl jste získat odškodnění i pro vdovu po letci Josefu Bryksovi, jenž v roce 1957 zemřel v komunistickém vězení. Jak jste se k tomu případu vlastně dostal?

V té době jsem měl kancelář v Praze na Černém Mostě v Brykově ulici. A narazil jsem na váš článek z roku 2003 o Trudie Brykově „Příběh ženy, která se špatně vdala“. Zaujalo mě to, a tak jsem se kauze manželů Brykových začal věnovat.

Vzpomínáte si, jak dlouho trval „boj“ o odškodnění paní Brykové? Tento „boj“ „přežil“ i její smrt v roce 2011. Měsíc po jejím úmrtí ministerstvo spravedlnosti totiž sdělilo: „Nyní po zjištění nových skutečností [...] shledáváme důvodným nárok na doplacení úroků ... v částce 108,86 Kč.“ Je to malá ukázka toho, že rehabilitovaným osobám se často dostává jen směšného odškodnění.

Proč to trvalo tak dlouho?

Mám za to, že to byl – slovy bývalé místopředsedkyně Ústavního soudu Elišky Wagnerové v jiné kauze – názorný příklad „právního formalismu, ba až cynismu – zejména v kontextu snahy o odčinění křivd páchaných předchozím režimem“.²

Zastupoval jste také potomky bývalého předsedy československé vlády Rudolfa Berana a generála Jana Syrového. O co šlo v této věci? Bývalí předsedové vlády generál Jan Syrový a Rudolf Beran byli v roce 1947 odsouzeni ve zmanipulovaném procesu k dvacetiletým trestům těžkého žaláře a k propadnutí jmění. Zákon o soudní rehabilitaci č. 119/1990 Sb. se na jejich případ nevztahoval a justice to nechtěla řešit ani stížností pro porušení zákona. Nakonec ale Vrchní soud v Praze v roce 2022 povolil obnovu řízení a odsuzující rozsudek zrušil. Rudolf Beran zemřel ve věznici v Leopoldově v roce 1954. Zemřeli i oba jeho synové Rudolf ml. a Břetislav. Avšak pro vnuka Rudolfa Berana

nejml., narozeného 1943, a vnučku Helenu Cavanagh, rozenou Beranovou, narozenou 1946, a také pro jejich děti to byla velká věc. A stejně tak i pro rodinu Syrových, zejména pro generálova praprasynovce Jana Syrového, narozeného 1990, který celé řízení inicioval.

Později byla generálu Syrovému vrácena i vojenská vyznamenání a hodnost armádního generála, což byla i vaše zásluha. Jak to bylo těžké?

Po zrušení rozsudku a zastavení trestního stíhání jsem se obrátil na ministryni obrany Janu Černochovou, aby v návaznosti na výsledky trestního řízení byly Janu Syrovému navráceny generálská hodnost a odňatá vyznamenání. Nejprve jsem z její kanceláře dostal odpověď, že to „není automatické“, že se to musí zvážit. Nakonec dne 19. října 2022 vydala osvědčení, že Janu Syrovému náleží hodnost armádní generál a že je nositelem čtyř československých vojenských vyznamenání, která mu byla udělena v letech 1919 až 1923. O čtyřiaadvaceti zahraničních vyznamenáních se v osvědčení nic neříká. K tomu jsem dostal poučení, že československý rozsudek z roku 1947, jímž byl Jan Syrový odsouzen k dvacetiletému těžkému žaláři, mu nemohl zahraniční vyznamenání odejmout, takže byl po celou dobu svého věznění i po svém propuštění jejich nositelem.

A proč na to rodina musela čekat tak dlouho?

Protože Nejvyšší soud ČR v roce 1995 odmítl stížnost pro porušení zákona. Generálův praprasynovec Jan Syrový však začal v archivech zkoumat, jestli by se s tím přece jen nedalo něco dělat.



Advokát Lubomír Müller (foto: PSP ČR)

Jak na výsledek příbuzní reagovali?

Je to velká satisfakce pro celou rodinu. Navíc Městský soud v Praze v jiném řízení rehabilitoval 21. června 2022 generálova bratra architekta Ladislava Syrového a jeho manželku Ivanu, kteří emigrovali do USA, a režim jim zabavil majetek.

Jsou v naší minulosti ještě další osobnosti, na které se možná budeme dívat trochu jinak?

Ano, předpokládám, že takové osobnosti existují. O daný případ nicméně musí projevít zájem konkrétní osoba. Pokud ten člověk už nežije, mohou se toho ujmout jeho blízcí. V případě Josefa Brykse to byla jeho manželka Trudie, u Jana Syrového jeho stejnojmenný praprasynovec, u manželů Fanderlíkových synovec Vítek Hron. Tentokrát šlo o to, že se jim podařilo úspěšně utéct z Československa, takže zde nebyli uvězněni, ale byl jim zabaven veškerý jejich zdejší movitý i nemovitý majetek.

² Viz náleze ze dne 26. října 2007 sp. zn. I. ÚS 2366/07 ve věci Petra Šocha.



Trudie a Josef Bryksovi na křtinách dcery Sofie v Olomouci v květnu 1946
(foto: archiv Lud'ka Navary)

Někdy se zabýváte případy starými i více než století, např. známou kauzou Leopolda Hilsnera a tzv. polenské vraždy. Proč ji považujete za důležitou?

Protože právě tady šlo o zjevnou nespravedlnost spojenou se silnými emocemi vůči náboženské menšině, konkrétně židovské komunitě. Už v roce 1998 uznala tehdejší ministryně spravedlnosti Vlasta Parkanová, že bylo porušeno Hilsnerovo právo na spravedlivý proces. Nicméně měla za to, že věc není podle českého práva řešitelná. Když jsem v roce 2019 napsal její nástupkyni Marii Benešové, že na základě aktuální judikatury Nejvyššího soudu ČR věc řešitelná je, ministryně to uznala, ale stížnost pro porušení zákona odmítla podat s tím, že neexistuje nikdo, kdo by na nápravě měl „konkrétní a individuální“ zájem. Když jsem čtyři takové osoby jmenovitě

uvedl (vnuk Hilsnerova opatrovníka Charles Heller, předseda Klubu Za starou Polnou Jan Prchal, lékař Petr Vašíček a spisovatel a historik Petr Zídek), odpověděla paní ministryně, že jmenovaní mají zájem jen „historický a společenský“. Nicméně mám za to, že i takový zájem je k podání stížnosti pro porušení zákona dostatečný. A je to i morální dluh vůči prezidentu T. G. Masarykovi, který se tehdy ve věci velmi angažoval. Současný ministr spravedlnosti Pavel Blažek se případem odmítl zabývat s tím, že už ho přezkoumala jeho předchůdkyně.

Liší se přístup naší justice ke zločinům minulého režimu od praxe v jiných státech?

Mohu se vyjádřit jen k těm zemím, s nimiž mám vlastní zkušenost, což je především Slovensko. Často je to tak, že když se nějakou věc

podaří prosadit v České republice, za nějakou dobu se to podaří i na Slovensku. Nicméně není ojedinělé, že člověk narazí na výše zmíněný projev „právního formalismu, ba až cynismu – zejména v kontextu snahy o odčinění křivd páchaných předchozím režimem“. Řečeno tedy slovy bývalé místopředsedkyně Ústavního soudu Elišky Wagnerové.

Máte zkušenost i z jiných zemí než ze Slovenska?

Účastnil jsem se řady soudních jednání v Rusku a některých dalších zemích bývalého Sovětského svazu. Ve srovnání s nimi je ochrana lidských práv v České republice na výrazně vyšší úrovni. Například když jsem zastupoval odpírače vojenské služby v Turkmenistánu, hned po hlavním líčení mě jejich tajná policie zatkla a odvedla k výsledku, ačkoli jsem konal jen svoji standardní práci. A když jsem pak přiletěl k odvolacímu řízení, čtrnáct hodin mě bez jakéhokoli vysvětlení zadržovali na letišti. Pak mně dali do ruky papír, že mám „vjezd v Turkmenistan zakryt“, načež mě ihned deportovali. Odvolací jednání se pak nekonalo, protože „nĕjavil sa advokat“.

Vidíme dnes na Východě nová nebezpečí pro nás i pro celou Evropu. Domníváte se, že země, která se nevypořádala s vlastní minulostí, může být hrozbou pro své sousedy?

Taková země je hrozbou nejen pro své sousedy, ale i pro své vlastní občany. V současné době je například jen v Rusku vězněno sto patnáct osob kvůli tomu, že jsou svědky Jehovových, na Krymu pak dalších dvanáct, a to navzdory tomu, že Evropský soud pro lidská práva ve svém rozsudku ze 7. června 2022 ve věci „Taganrog

LRO a 19 dalších“ vysvětlil, že taková perzekuce je naprosto nezákonná.

Vraťme se zpátky do Česka. Dělá naše současná společnost podle vás dost, aby se zbavila dědictví totality?

Především bych řekl, že „naše současná společnost“ není jednolitý celek. Někteří se snaží neblahého dědictví minulosti zbavit, jiní si ho přejí uchovat, například tím, že pod nejrůznějšími formálními záminkami odmítají zrušit zjevně nezákonné rozsudky, včetně těch, které vydávali – bez předepsaného univerzitního vzdělání – „rudí“ absolventi tzv. Právnické školy pracujících. Ta měla po únoru 1948 urychleně (během jednoho roku či dvou let) vyškolit z řad politicky uvědomělých dělnických kádřů, členů KSČ, nové prokurátory a soudce, kteří budou prosazovat principy tzv. třídní justice. A to se povedlo. Noví prokurátoři začali záhy navrhopvat „nepřátelským živlům“ dlouholeté, či dokonce hrdelní tresty a noví soudci návrhům vyhověli.

Loňský rok ukázal nejen to, že se čas na trestání někdejších prominentů krátí (zemřeli Lubomír Štrougal a Vratislav Vajnar), ale také nespokojenost části někdejších disidentů a odbojářů s tím, jaké mají důchody a postavení ve společnosti. Proč tak pozdě?

Otázka by v tomto případě měla směřovat spíše na ministerstvo práce a sociálních věcí, případně na vládu či parlament. Nejde ale jen o důchody disidentů a odbojářů. Ta problematika je daleko širší. Viz například výše zmíněnou náhradu ušlého výdělku pro rehabilitované osoby – tento problém vláda letos „vzala na vědomí“. Nebo to, že dosud nebylo přiznáno rehabilitovaným žádné



Díky Lubomíru Müllerovi se potomci Jana Sirového domohli zrušení rozsudku za jeho údajnou vlastizradu i navrácení hodnosti a vyznamenání (foto: Marta Myšková / MPXX)

odškodnění za ochranný dohled, ačkoli poslankyně Helena Válková o tom prohlásila, že je to „náš dluh“. V tomto ohledu vláda řešení přislíbila, ale zatím žádný konkrétní výstup nemáme.

Proč nás to vlastně má zajímat?

Protože Ústavní soud ČR ve svém nálezu z 1. prosince 2005 ve věci Adolfa Walici prohlásil: „*Ne vždy lze napravit všechny křivdy způsobené za minulého režimu. O to více však musí [Ústavní soud] trvat na tom, aby v případech, kdy náprava nespravedlivých nebo nezákonných rozhodnutí v současné době ještě možná je, byla orgány k tomu povolanými učiněna.*“³

Jaké důsledky může pro společnost mít, že celá jedna velká skupina osob (vrcholní funkcionáři a většina vysokých důstojníků) unikla spravedlnosti?

Odkázal bych na biblický citát z knihy Kazatel: „*Když není špatný skutek potrestán rychle, lidem to dodá odvahu páchat zlo.*“



LUDEK NAVARA (1964) je novinář, scenárista a autor literatury faktu, zabývá se především zločiny totalit. Společně s Miroslavem Kasáčkem je spoluautorem řady knih, například *Mlynáři od Babic* (Host, Brno 2008), *Na útěku. Neuvěřitelný příběh Josefa Brykse* (Host, Brno 2014) či naposledy *Gottwaldovy oprátky. Poslední adresa Cejl* (Host, Brno 2023). Spolupracuje s Českou televizí, podílel se například na seriálu *Příběhy železné opony* či na dokumentu *Smrt si říká Tutter*, které byly natočeny podle jeho knih. Je nositelem novinářské Ceny Karla Havlíčka Borovského, Ceny Antonína Švehly, stříbrné Svatovojtěšské medaile či Ceny města Brna. V současné době spolupracuje s Moravským zemským muzeem v Brně.